

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number 64, Haziran / June 2020, 441-467

ÇUVAŞ TÜRKÇESİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE ORTAK KELİMELER
Common Words in Chuvash Turkish and Turkey Turkish

(Makale Geliş Tarihi: 20.04.2020 / Kabul Tarihi: 16.05.2020)

Süleyman EFENDİOĞLU*
Albina KIRAN**

Öz

Türkçenin en uzak ve en önemli lehçelerinden birisi olan Çuvaş Türkçesi, bugün Rusya Federasyonu içerisindeki Çuvaş Özerk Cumhuriyetinde (Çuvaşistan) yaşayan Çuvaş Türklerinin konuştuğu dildir. Çuvaşistan dışında Başkurdistan ile Tataristan Cumhuriyetlerinde ve Rusya'nın Saratov, Samara, Ulyansk, Orenburg, Tümen, Tobol bölgelerinde konuşulan Çuvaş Türkçesi, Türk Dilinin iki ana grubundan ("lir" / "şaz"), "lir" grubuna girmektedir ve Türkçe ile Moğolca arasında bir ara form özelliği de göstermektedir.

Türk Dilinin Oğuz, Kıpçak, Karluk veya Sibirya grubu lehçeleriyle Çuvaş Türkçesinin anlaşılabilirlik oranı düşük olduğundan bu lehçelerle aynı kökten gelip gelmediğini kanıtlamak uzun zaman almıştır. Buna rağmen Çuvaş Türkçesi, içinde barındırdığı söz varlığı, ses, şekil ve sözdizimi özellikleri ile Türk Dilinin bir kolu olduğunu bariz bir şekilde hissettirmektedir. Bu duruma bir dayanak oluşturmak adına

---

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü; *Prof. Dr., Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literature*, sefendioglu@atauni.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2597-152X>.

** Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü; *Dr., Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literature*, albina.kiran@atauni.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2854-7898>.

çalışmamızda Çuvaş Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki ortak kelimeleri inceledik. Türkçenin yazılı metinlerle izlenemeyen tarihî dönemlerinde ana koldan ayrılmış olan Çuvaş Türkçesi, esasında Hun Türkçesinin batı kolundan yani eski Bulgar Türkçesinden doğmuştur ve bünyesinde pek çok arkaik özellikler barındırmaktadır. Makalenin sınırları Türkiye Türkçesi ile Çuvaş Türkçesi arasındaki kelime ortaklığını tespit etmeye yönelik olmasına rağmen yer yer diğer Türk lehçelerinden örnekler de sunularak söz konusu ortaklığın tüm Türk lehçelerine şümul olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çuvaş Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Ortak Kelimeler, Kelime Ortaklığı.

Abstract

Chuvash Turkish, which is one of the most distant and most important dialects of Turkish, is the language spoken by the Chuvash Turks living in the Chuvash Autonomous Republic (Chuvashia) in the Russian Federation today. Chuvash Turkish, which is also the spoken language in Başkurdistan, Tatarstan Republic and Saratov, Samara, Ulyansk, Orenburg, Tumen and Tobol regions in Russia, belongs to the “lir” group (“lir” / “şaz”) from the two main groups of Turkish Language. And It also features an intermediate form between Turkish and Mongolian.

Since the Oğuz, Kipchak, Karluk or Siberian dialects and Chuvash Turkish have low comprehensibility. It has taken a long time to prove whether the Turkish language came from the same root as these dialects. Despite this, Chuvash Turkish clearly shows that it is a branch of Turkish Language with its vocabulary, voice, shape and syntax features. To prove this case scientifically, we analyzed the common words between Turkey and Chuvash Turkish. Chuvash Turkish, which was separated from the main branch in the historical periods of Turkish that cannot be observed with written texts, was originally born from the western branch of Hun Turkish (known as old Bulgarian Turkish) and it contains many archaic features. Although the main aim of the paper is to detect the common words between Turkey and Chuvash Turkish, we also try to show all Turkish dialects as including by providing same examples from other Turkish dialects.

Keywords: Chuvash Turkish, Turkey Turkish, Common Words, Word Association.

Giriş

Çuvaş Türkçesi, Rusya Federasyonu içerisindeki Çuvaş Özerk Cumhuriyetinde (Çuvaşistan) yaşayan Çuvaş Türklerinin konuştuğu bir dildir. Çuvaşistan dışında Başkurdistan, Tataristan Cumhuriyetlerinde ve Rusya'nın Saratov, Samara, Ulyansk, Orenburg, Tümen, Tobol bölgelerinde yaşayan Çuvaş Türkleri tarafından da konuşulmaktadır.

Türk dili, Türkçenin lehçelere ayrılmaya başladığı ilk dönemlerde (Hun Türkçesi Dönemi) öncelikle iki ana lehçeye ayrılmıştır. Birincisi Doğu Hun Türkçesi, Asya'daki Hun, Göktürk, Uygur, Karahanlı, Harezmi, Kıpçak, Çağatay ve Oğuz lehçelerinin kökenini oluşturur. Çuvaş Türkçesi dışındaki tüm Türk lehçeleri bugün Doğu Hun Türkçesinden doğmuştur. Bu lehçeler "z Türkçesi" olarak da adlandırılmaktadır. İkincisi, Batı Hun Türkçesidir. Bu lehçe, MS. IV. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'nın doğusuna yerleşen "Oğurlar" olarak da bilinen ve Batı Hun Federasyonu içinde yer alan Onogur, Saragur, Kutrigur, Bulgarlar ve Avarların diliydi. Batı Hun Türkçesi, yerini, X. yüzyılda bölgeye Kuman-Kıpçaklarının gelmesiyle, "z" Türkçesine bırakmıştır. Günümüzde bu bölgede Batı Hun Türkçesinin tek temsilcisi olarak Çuvaş Türkçesi bulunmaktadır. Çuvaş Türkçesi, diğer Türk lehçelerinin aksine "r" Türkçesi şeklinde gelişimini sürdürmüştür" (Akar, 2013: 69). Yani Çuvaş Türkçesi dışındaki bütün Türk lehçeleri bir (*z ve *ş) dili olan Ana Türkçeye (*tokuz "9", *kış "kış") gittiği halde, bir (*r ve *l) dili olan Çuvaş Türkçesi, (tühür "9", hıl "kış") yine bir (*r ve *l) dili olduğu anlaşılan Ana Çuvaşçaya ya da Ana Bulgarçaya (*toğur "9", *kıl "kış") gider. (Tekin, Ölmez, 2014: 11).

Bu bağlamda Çuvaş Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki (*lir ~ *şaz) ses denkleğini ortaya koyan örneklerden bazılarını aşağıda dikkatlere sunuyoruz:

"l" > "ş" veya "ş" > "l" değişimi¹

alİK	T.T. eşik "eşik, kapı"

¹ Ünlü Alman dilci W. Schott'un 19. yüzyılın ortalarında yayımladığı "*De Lingua Tschuwaschorum*" adlı çalışmasında, Türkçenin diğer bütün lehçelerindeki (z) ve (ş)'ye karşılık Çuvaşçada (r) ve (l) bulunduğunu söylemesiyle ortak Türkçenin (-z-) ve (-z) ünsüzlerine karşılık Çuvaşçada (-r-) ve (-r); (-ş-) ve (-ş) ünsüzlerine karşılık da (-l-) ve (-l) ünsüzlerinin kullanılması başlangıçtan beri dilcilerin dikkatini çekmiştir (Ersoy, 2008: 90). Büyük Macar dilcisi Zoltan Gombocz, Çuvaşça ile Ortak Türkçe arasındaki bu ses kurallarını kesin olarak tespit etmiş ve Çuvaşçada "z > r" (rotasizm) ve "ş > l" (lambdasizm) gelişmesinden söz etmiştir. Ramstedt ise 1922'de çıkan çalışmasında Çuvaşçanın durumu üzerinde dururken Gombocz'un bu yoldaki açıklamalarına karşı çıkarak gelişmenin "r > z" (zetasizm) ve "l > ş" (sigmatizm) doğrultusunu izlediğini ileri sürmüştür (Eren, 1999: 79). İşte o günden bugüne söz konusu ses değişiminin hangi yönde geliştiği ("l" > "ş" veya "ş" > "l"), ("r" > "z" veya "z" > "r") tartışma konusu olmaya devam etmiştir. Bugün ağırlıklı görüş ilk Türkçe dönemindeki sınırlı dil malzemesine dayanarak arkaik ses yapısının (*lir dili) olduğu yönündedir (Tekin, Ölmez, 2014: 11). Ancak dildeki en az çaba yasasını dikkate aldığımızda doğal ses gelişimi; katıdan akıcıya, tonsuzdan tonluya doğru bir seyir izler (Gemalmaz, 1999: 8). Bu durumda (*şaz dili) şeklinin daha eskicil olduğu ve gelişimin ("ş" > "l"); ("z" > "r") biçiminde oluştuğu daha akla yatkın görünmektedir.

çul	T.T. taş “taş”
hıl	T.T. kış ”kış”
hıvel	T.T. güneş “güneş”
ilt-	T.T. işit- “işit-”
kımıl	T.T. gümüş “gümüş”
pillik	T.T. beş(lik) “beş”
şıl	T.T. dış “dış”
şitmıl	T.T. yetmiş “yetmiş”
şul	T.T. yaş “yaş”
tılık	T.T. düş “düş, rüya”
tul	T.T dış “dış”
tul-	T.T. taş- “taş-”
utmıl	T.T. altmış “altmış”

“r” > “z” veya “z” > “r” değişimi

çır	T.T. diz “diz”
epir	T.T. biz “biz”
esir	T.T. siz “siz”
hır	T.T. kız “kız”
hır-	T.T. kız- “kız-”
hırlı	T.T. kızıl, kırmızı “kızıl, kırmızı”
hur	T.T. kaz “kaz”
hur-	T.T. koy- “koy-” (*kod- > koz- > koy-)
huran	T.T. kazan “kazan”
ir-	T.T. ez- “ez-”
ımır	T.T. omuz “omuz”
kıkır	T.T. göğüs “göğüs” < göküz
kıntır	T.T. gündüz “gündüz”
kır	T.T. güz “güz”
kıvar	T.T. köz “köz”
pir	T.T. bez “bez”
pır	T.T. buz “buz”
pıru	T.T. buzağı “buzağı”

sakkır	T.T. sekiz “sekiz”
samır	T.T. semiz, şişman “semiz, şişman”
suhır	T.T. sakız “sakız”
sur-	T.T. siz- “siz-”
şır-	T.T. yaz- “yaz-”
şiltır	T.T. yıldız “yıldız”
şır	T.T. yüz “yüz”
şiri(k)	T.T. yüzük “yüzük”
tir-	T.T. diz- “diz-”
tıhhır	T.T. dokuz “dokuz”
tiris	T.T. tezek “tezek, gübre”
tıvar	T.T. tuz “tuz”
tıkır	T.T. dikiz, ayna “dikiz, ayna”
ura	T.T. ayak “ayak” (*adak > azak > ayak)
vıkır	T.T. öküz “öküz”
vıtır	T.T. otuz “otuz”
yıkır	T.T. ikiz “ikiz”

Türk lehçelerinin Oğuz, Kıpçak, Karluk ve Sibiry grubu dilleriyle Çuvaş Türkçesinin anlaşılabilirlik oranı düşük olduğundan bu lehçelerle aynı kökten gelip gelmediğini kanıtlamak uzun zaman almıştır. Tatar, Başkurt ve Çuvaş Türklerinin tarihinde önemli rol oynayan İdil Bulgarlarının dil özelliklerinin izlerini bugün sadece Çuvaş Türkçesinde bulmak mümkündür.

Türkçenin yazılı metinlerle izlenemeyen tarihî dönemlerinde ana koldan ayrılmış olan Çuvaş Türkçesi, lehçe tasniflerinde bugün Türkçenin en uzak lehçesi kabul edilmektedir. Ayrıca Çuvaş Türkçesi; Türkçe ile Moğolca, Mançu, Tunguzca ve Fin-Ugor dilleri arasında bir ara dil özelliği göstererek Ural-Altay dil birliği tezine de ışık tutmaktadır.² Bu sebeple Türkiye Türkçesiyle Çuvaş Türkçesi arasındaki kelime ortaklığı özel bir önem arz etmekte, Türkçenin lehçeleriyle beraber aslında tek bir dil olduğunu kanıtlamanın yanında Ural-Altay Dil Ailesi görüşünü de desteklemektedir.

Çuvaş Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki kelime ortaklığının daha çok organ adları, akrabalık adları, zamirler ve sayılar gibi temel söz varlığına ait kelimelerde bulunduğu görülmektedir. Bu ortaklığın -yer yer, bazen daha çok- diğer Türk

² Moğol-Mançu-Tunguz dilleri ile Fin-Ugor dillerinin “lir” dili özelliği göstermesi ve bu açıdan Çuvaş Türkçesiyle benzer fonetik özellik arz etmeleri bunun göstergesidir. (bk. Bozkurt: 2012, 671; Eren: 1999, 88).

lehçelerinde de karşımıza çıkması, Çuvaş Türkçesinin diğer Türk lehçeleriyle (Karluk-Uygur-Kıpçak vb.) yakınlığının da kanıtıdır.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz ortak kelimeleri aşağıda sınıflandırarak tablolar halinde dikkatlere sunacağız.

Sayı, organ ve akrabalık adları ile şahıs zamirleri, bilindiği üzere bir dilin mensup olduğu ailedeki diğer dil ve lehçelerle aynı kaynağa gittiğini göstermektedir. Aşağıda bu ortak adların yanı sıra tespit edebildiğimiz bazı fiillerin de Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki benzerliklerini incelemeye çalıştık. Söz konusu ortak kelimelerin bazıları hemen fark edilmekte bazıları ise önemli fonetik değişiklikler barındırdığından belli ses denklikleriyle çözümlenebilmektedir.³

Ortak Şahıs Zamirleri

Şahıs zamirleri (kişi adları), varlıkları kişi olarak temsil eden ve kişi adlarının yerine geçen zamirlerdir. “*Bütün varlıklar, teklik ve çokluk biçimleri ile üç şahısta toplanır. Bunlardan birincisi konuşan veya konuşanlar: ben, biz; ikincisi kendisine söz söylenen veya söylenenler: sen, siz; üçüncüsü de sözü edilen şahıs, nesne veya şahısları ve nesnelere karşılıyan o, onlar’dır*” (Korkmaz, 2017a: 391). Şahıs zamirleri diller arasındaki akrabalığın ispatında kullanılan en önemli temel kelimelerden kabul edilmektedir.

Çuvaş Türkçesinde şahıs zamirleri aşağıdaki gibidir:

Teklik		Çokluk	
ep / epĭ	ben “ben”	epir	biz “biz”
es / esĭ	sen “sen”	esir	siz “siz”
vĭl	o “o”	vĭsem	onlar “onlar”

İlk Türkçe döneminde çokluk bildiren “r”; Çuvaş Türkçesinde birinci ve ikinci çokluk şahıslarda korunmaktadır.

Buradaki kelime ortaklığı bariz bir şekilde ortadayken Rus dilci Pavlov’un, Çuvaş Türkçesindeki *epĭ* “ben”, *esĭ* “sen”, *vĭl* “o” şahıs zamirlerini Türk lehçeleri ve Moğolca ile karşılaştırarak aralarında benzerliğin olmadığını belirtmesi oldukça manidardır (bk. Pavlov, 1965: 185).

Pavlov’un bu görüşüne karşın Türk lehçeleri ile Moğolca arasındaki şahıs zamiri benzerliği aşağıdaki tabloda açıkça görülmektedir (Ersoy, 2010: 275):

	Teklik	Teklik	Teklik	Çokluk	Çokluk	Çokluk
	1. Şahıs	2. Şahıs	3. Şahıs	1. Şahıs	2. Şahıs	3. Şahıs

³ Çuvaş Türkçesi ile diğer Türk lehçelerindeki ortak kelimeler irdelendiğinde şu ses değişimlerine dikkat edilmelidir: (z ~ r); (ş ~ l); (ş ~ s); (d ~ r); (y ~ s); (ç ~ s); (t ~ ç); (ø- ~ y-); (ø- ~ v-). (bk. Tekin, Ölmez, 2014: 64).

E.T.	ben / men min	sen	ol	biz	siz	olar
K.M.	bi	çi	i	bida / ba	ta	a
Ç.M.	bi	çi	ter	bid nar	ta nar	ted nar
Çuv.T.	ep / epĭ	es / esĭ	vĭl	epir	esir	vĭsem
T.T.	“ben”	“sen”	“o”	“biz”	“siz”	“onlar”

Şahıs zamirlerinin haricinde diğer zamir türlerinde de ortaklığa rastlanmaktadır:

İşaret Zamiri	ku	bu “bu”
	şak / şav	şu “şu”
Soru Zamiri	kam	kim “kim”
	mĭn	ne “ne”

Ortak Sayı Adları

Varlıkları saymaya, sayımını yapmaya, nesnelere sınıflandırmaya, nicelikleri ölçmeye, karşılaştırmaya yarayan kavram; sayma ve ölçme sonunda varılan niceliği belirten söz, şeklinde tanımlanabilecek sayılar, genelde isimlerin önünde kullanılarak sıfat görevinde karşımıza çıkarlar. “*Varlıkları; sayı, sıra, topluluk vb. yönlerinden belirten kelimelere sayı sıfatları diyoruz*” (Banguoğlu, 2015: 353). “*Sayı sıfatları, nesnelere sayı bakımından ya yalnız adet olarak, ya dereceli olarak, ya bölük bölük, ya parça halinde veya topluluk şeklinde belirtirler*” (Ergin, 2013: 249). Sayılar da zamirler gibi dillerin temel söz varlığı içinde değerlendirilmekte ve sayı adları arasındaki benzerlikler dil akrabalığı tayininde büyük önem arz etmektedir (Doerfer, 1983: s. 1).

Çuvaş Türkçesinde sayı adları sıfat tamlaması oluştururken bazen bu sayılarda ünsüz ikizleşmesi görülmektedir. Bu durum birden ona kadar (10 dâhil) görülebilmektedir.

“*Türkçedeki ünsüz ikizleşmesi olayını pek çok halde sözcükte birincil ya da ikincil uzun bir ünlünün varlığı ile açıklamak olasıdır. Açık hecedeki uzun ünlünün çekici etkisi ile izleyen hecenin başındaki ünsüz ikizleşir. İkizleşme ile ilk hece kapalı hale gelir ve uzun ünlü kısalmış. Başka bir deyişle ikizleşme (ünsüz uzaması) bir nevi karşılama (telâfi) uzamasıdır. Kaybolan ünlü uzunluğunun yerini ünsüz uzaması alır*” (Tekin, 1995: 148).

Çuvaş Türkçesindeki sayılar ve Türkiye Türkçesi karşılıkları:

1 (pĭr / pĭrre)	T.T. bir “bir”
2 (ikĭ / ikkĭ)	T.T. iki “iki”

3 (viş / vişî / vişşî)	T.T. üç “üç”
4 (tīvati / tīvattî)	T.T. dört “dört”
5 (pilîk / pillîk)	T.T. beş “beş ”
6 (ulti / ulttî)	T.T. altı “altı”
7 (şiçî / şiççî)	T.T. yedi “yedi”
8 (sakîr / sakkîr)	T.T. sekiz “sekiz”
9 (tîhîr / tîhhîr)	T.T. dokuz “dokuz”
10 (vun / vunnî)	T.T. on “on”
20 (şirîm)	T.T. yirmi “yirmi”
30 (vîtir)	T.T. otuz “otuz”
40 (hîrîh)	T.T. kırk “kırk”
50 (allî)	T.T. elli “elli”
60 (utmîl)	T.T. altmış “altmış”
70 (şitmîl)	T.T. yetmiş “yetmiş”
80 (sakîr vunnî)	T.T. seksen “seksen”
90 (tîhîr vunnî)	T.T. doksan “doksan”
100 (şîr)	T.T. yüz “yüz”
1000 (pin)	T.T. bin “bin”

Ortak Akrabalık Adları

Kan bağı, evlilik yolu veya çeşitli birlikteliklerle insanoğlunun birbirine yakınlaşması, akrabalık kelimesiyle ifade edilmektedir. Zeynep Korkmaz, akrabalık adlarını “*bir toplumda aynı soydan geldiği kabul edilen veya birbirlerini soyca bağlı gören insanlar arasındaki akrabalık ilişkilerini gösteren adlandırmaların tümü*” şeklinde tarif etmektedir. (Korkmaz, 2017b: 69). Akrabalık adları konusunda Türkçe, diğer dillere oranla çok zengindir. Diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi Çuvaş Türkçesinde de akrabalık adları oldukça önemli ve çeşitlidir.

aça	T.T. çocuk “çocuk, küçük evlat”
anne	T.T. anne “anne”

appa	T.T. abla “abla”
ar	T.T. er “erkek, er”
arım, hırarım	T.T. kadın “kadın, hatun, hanım”
atte	T.T. ata “ata, baba”
hır	T.T. kız “kız, kız evlat”
ıvıl	T.T. oğul “oğul, erkek evlat” Tat.T. ul “oğul”
inke	T.T. yenge “yenge” Tat.T. jingi “yenge”
ıru	T.T. uruk “soy, sülale, uruk” Uyg.T. uruk “aile, nesil”
kürşı	T.T. komşu “komşu” Tat. T. kürşe “komşu”
pepke	T.T. bebek “bebek”
şillim	Kaz. T. sinli “küçük kız kardeş”
şın	T.T. kişi “kişi, şahıs”
tus	T.T. dost “dost, arkadaş” Kaz.T. dos “dost” Tat.T dus “dost”
upışka	E.T. abuška “koca karı, nine, yaşlı”
yultaş	T.T. yoldaş “arkadaş” Tat.T. yuldaş “yoldaş”
yıkir	T.T. ikiz “ikiz” Tat.T. igez “ikiz”
yıkıt	T.T. yiğit “yiğit, delikanlı” Kaz. T. jigit “yiğit, delikanlı” Tat.T. yigit “yiğit, delikanlı”

Ortak Organ Adları

Organ adları, insanoğlunun kendini yani uzuvlarını tanıma ihtiyacıyla birlikte ortaya çıkmıştır diyebiliriz. Dolayısıyla organ adları dillerin ilk oluşum devrelerine dayanır ve bütün dillerde en temel kelimeler olarak kabul görür. Çuvaş Türkçesindeki organ adları, aşağıda görüleceği üzere Türkiye Türkçesiyle ve diğer Türk lehçeleriyle büyük oranda örtüşmektedir. Farklılıklar, Çuvaş Türkçesine ait ses özelliklerine dayanmaktadır.

al / alı	T.T. el “el”
çılhe	T.T. dil “dil, tatma organı”
çire	T.T. yürek “kalp, yürek” Kır.T. çürök “yürek”
çirne	T.T. tırnak “tırnak”
hırım	T.T. karın “karın, bağır”
hılha	T.T. kulak “kulak” Kaz. T. kulak “kulak”
hul	T.T. kol “kol” Kaz.T. kol “kol”
hüre	T.T. kuyruk “kuyruk”
hıv	T.T. koyun “koyun, göğüs, bağır”
ıvış	T.T. avuç “avuç, aya” Tat.T. uç “avuç”
ınse	T.T. ense “ense”
kıvapa	T.T. göbek “göbek bağı” Kaz.T. kindik “göbek” Kır.T. kindik “göbek”
kuş	T.T. göz “göz” Kaz.T. köz “göz”
şamka	Kaz.T. manday “alın” Özb.T. manglay “alın” Tat.T. mangay “alın”
mıy	T.T. boyun “boyun” Tat.T. muyın “boyun”
pır	T.T. boğaz “boğaz”
pit	T.T. bet “bet, yüz”
puş	T.T. baş “baş”

	Kaz.T. bas “baş”
pü	T.T. boy “boy, endam”
sın	Kaz.T. sın “yüz, çehre”
suhal	T.T. sakal “sakal”
şil	T.T. diş “diş”
şimî	T.T. sınık “kırık, çıkık, (kemik için)” Az.T. sümük “kemik” E.T. sünük “kemik” Kaz.T. süyek “kemik”
şinîr	T.T. sinir “sinir, damar”
şivar	T.T. ağız “ağız” Kaz. T. avız “ağız”
şüş	T.T. saç “saç” Kaz.T. şaş “saç” Kır.T. çaç “saç”
talak	T.T. dalak “dalak”
tımar	T.T. damar “damar, kök” Kaz.T. tamar “damar, kök”
tîk	T.T. tüy “tüy, kıl”
tir	T.T. deri “deri”
tuta	T.T. dudak “dudak”
ura	T.T. ayak “ayak”

Ortak Giysi (Kıyafet) Adları

İnsanoğlu giyinme ihtiyacıyla beraber giysi (kıyafet) adlarını da türetmeye başlamıştır. Bu sebeple giyecekleri adlandırmak insanoğlu için hayatın en önemli gereksinimlerinden olmuştur denilebilir. Gerek Türkiye Türkçesinde gerek Çuvaş Türkçesinde kıyafet adları, bazen öz Türkçe kelimelerden oluşurken bazen de yabancı dillerden alıntı (ödünc) kelime şeklinde karşımıza çıkar. Aşağıda tespit ettiğimiz Türkçe kökenli ortak kıyafet adlarını verdik.

atî	T.T. etik “bot, köylü çizmesi” (ağz.) Kır.T. etik “bot, çizme” Kaz.T. itik “bot, çizme”
kîpe	T.T. kepe “ceket, elbise” (ağz.)

	E.T. kübe “elbise”
kırık	T.T. kürk “kürk”
şanı	T.T. yen “yen” Alt.T. yän “yen, kol”
şuha	T.T. yaka “yaka”
yım	T.T. don “don” E.T. öm/üm “elbise, don”

Ortak Yiyecek ve İçecek Adları

İnsanoğlunun yeme içme alışkanlığını, kültürünü genelde yaşadığı coğrafya belirlemektedir. Zaman içerisinde bu kültür diğer kültürlerden etkilenerek değişebilmektedir. Dolayısıyla yiyecek ve içecek adlarını belirleyen kelimeler arasında alıntı (ödünc) kelimeler de büyük bir yer tutmaktadır. Çuvaş Türkçesinde Türkçenin yanında Rusça yiyecek-içecek adları da mevcuttur. Türkçe asıllı yiyecek ve içecek adlarındaki ortaklık ise dikkat çekici orandadır.

aş	T.T. aş “yemek”
işim	T.T. üzüm “üzüm”
kimis	T.T. kımız “kımız”
pıl	T.T. bal “bal”
pulı	T.T. balık “balık”
sıra	T.T. şıra “mayalı su” Alt.T. sıra “bira”
suhan	T.T. soğan “soğan”
sılı	T.T. yulaf “yulaf” Alt.T. sula “yulaf” Tat.T. solı “yulaf” Kır.T. sulu “yulaf”
sıt	T.T. süt “süt”
şiv	T.T. su “su”
şimarta	T.T. yumurta “yumurta”
şimiş	T.T. yemiş “yemiş, meyve”
şu	T.T. yağ “yağ” Alt.T. yuu “yağ” Kaz.T. jav “yağ”
tiri	T.T. darı “darı, buğday tanesi”

ulma	T.T. elma “elma” Kaz. T. alma “elma”
urpa	T.T. arpa “arpa”
urük	T.T. erik “erik”
uyran	T.T. ayran “ayran”

Ortak Araç-Gereç Adları

İnsanoğlunun ilk günden beri hayatını idame ettirebilmek için ihtiyaç duyduğu zaruri araç gereç türünden nesnelere isimleri temel kelimeler arasında kabul edilmektedir. Çuvaş Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında tespit ettiğimiz ortak araç-gereç adlarını aşağıda dikkatlere sunuyoruz.

alİK	T.T. eşik “eşik, kapı eşiği” Kaz.T. esik “eşik, kapı” Tat.T. işek “kapı”
hulkan	T.T. kalkan “kalkan, korumalık”
İltİN	T.T. altın “altın” Az.T. altun “altın”
kaşİK	T.T. kaşık “kaşık”
kaşta	Kaz.T. kiştä “tünek, kiriş”
kİmİL	T.T. gümüş “gümüş” Kaz.T. kÜmis “gümüş”
kİvar	T.T. köz “köz, ateş közü”
kupİs	T.T. kopuz “kopuz”
kurka	E.T. körkä “kâse, tas, kepçe”
mİnter	T.T. minder “minder, yastık”
pİlev	T.T. bileği “bileği”
pİrİh	T.T. boru “boru”
purtİ	T.T. balta “balta”
savİt	Kaz.T. savut “kap kacak” Tat.T. savıt “kap kacak”
şİp	T.T. ip “ip, urgan”
şİpİR	T.T. süpürge “süpürge” Tat.T. seperge “süpürge”
şİrİ	T.T. yüzük “yüzük”

şurt	T.T. yurt “yurt, ev”
vuçah	T.T. ocak “ocak”
timir	T.T. demir “demir” Kaz.T. temir “demir”
tuya	E.T. taya “baston”

Ortak Hayvan Adları

Hayvancılık, insanoğlu için ilk mesleklerdendir. Eskiden göçebe hayatı yaşayan Türkler için de hayvancılık ve hayvan adları önemli rol oynamıştır. Tarih boyunca yaşanmış olaylar ve göçler dili etkilemiştir. Bu durum hayvan adlarına da yansımıştır. Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde tespit ettiğimiz ortak hayvan adları aşağıda verilmiştir.

akış	T.T. kuğu “kuğu” Baş.T. akkoş “kuğu” Tat.T. akkoş “kuğu”
arıslan	T.T. arslan “aslan” Baş.T. arıslan “aslan”
aşak	T.T. eşek “eşek”
bars	T.T. pars “pars, leopar”
çih	T.T. tavuk “tavuk”
hurt	T.T. kurt (böcek) “böcek, kurt”
iyir	T.T. aygır “aygır, damızlık at”
ine	T.T. inek “inek”
kısre	T.T. kısrak “kısrak, dişi tay”
kurak	T.T. karga “karga, kuzgun”
pıru	T.T. buzağı “buzağı”
pıyü	T.T. bit “bit, böcek”
pulı	T.T. balık “balık”
putek	T.T. kuzu “kuzu” Tat.T. beti “kuzu” Kır.T. boydak “kuzu”
şina	T.T. sinek “sinek, böcek”
tıve	T.T. deve “deve”
upa	E.T. aba “ayı”

	T.T. ayı “ayı”
tırna	T.T. turna “turna, turna kuşu”
vîkîr	T.T. öküz “öküz”
yıt / yitî	T.T. it “it, köpek”

Ortak Sıfatlar ve Renkler

Varlıkların hususiyetlerini bildiren kelimeler olarak sıfatlar ve renk adları, bütün dillerde en kadim sözcük türlerinden kabul edilmektedirler. Zeynep Korkmaz, sıfatları “*somut ve soyut kavramları niteleme, belirtme, yer gösterme, sayı gösterme, sorma gibi çeşitli yönlerden vasıflandıran, sınırlayan kelime türüdür*” şeklinde açıklamıştır (Korkmaz, 2017b: 210). İki lehçe arasında ortak sıfatların ve renk adlarının varlığı dikkat çekmektedir.

çakîr	T.T. çakır “çakır, açık mavi” Tat.T. çağır “çakır”
çiper	Alt.T. çäbär “güzel”
çuhîn	E.T. çıgan/çığay “fakir, yoksul”
hulîn	T.T. kalın “kalın”
hura	T.T. kara “kara, siyah”
hîrîk	T.T. kuru “kuru”
hîrlî	T.T. kırmızı, kızıl “kırmızı” Tat.T. kızıl “kırmızı”
ırî	T.T. iyi “iyi” E.T. edgü / ezgü “iyi”
îşî	T.T. sıcak “sıcak, ısı”
kîşîn	T.T. küçük “küçük, ufak, mini”
kîvak	T.T. gök “gök rengi, mavi” Kaz.T. kök “mavi” Tat.T. kük “mavi”
pîsîk	T.T. büyük “büyük”
pîtîm	T.T. bütün “bütün, tam”
sarî	T.T. sarı “sarı”
sivî	T.T. soğuk “soğuk”

tutlî	T.T. tatlı “tatlı, lezzetli”
usal	Kaz.T. usal “kötü kalpli”
vak	T.T. ufak “ufak, küçük”
vîrim	T.T. uzun “uzun”
şîni	T.T. yeni “yeni”
tulli	T.T. dolu “dolu”
yapîh	T.T. yaplak “korkak, kötü” (ağz.) E.T. yablak “kötü, fena”
yeşîl	T.T. yeşil “yeşil”
yîkîz	T.T. ikiz “ikiz, ikiye ayrılmış, çatal”

Ortak Soyut Adlar

Tahsin Banguoğlu, soyut isimleri “*yalın adlar*” terimiyle ifade etmektedir. “*Adların birtakımı ise maddî varlıklara, nesnelere değil, vasıflara, manevi kavramlara ad olurlar. Bunlara da yalın adlar (nom abstract) adını veririz*” (Banguoğlu, 2015; 319). “*Soyut adlar, görünürde madde olarak var olmayan, duyu organlarımızla kavranamayan, ancak zihnimizde ve tasavvurumuzda var olan kavramlara ve niteliklere karşılık olan adlardır*” (Korkmaz, 2017a: 229). Dillerde soyut adların varlığı ve oranı dilin gelişmişlik göstergesi olarak da kabul edilmektedir. Soyut ad olarak tespit ettiğimiz ortak kelimler aşağıda sıralanmıştır.

as	T.T. us “akıl, hafıza”
çîn	T.T. çın “doğru, gerçek”
	Kaz.T. şın “gerçek”
	Tat.T. çın “gerçek”
irîk	T.T. erk “güç, kudret, özgürlük”
	Kır.T. erik “güç, özgürlük”
	Tat.T. irek “özgür”
îş	T.T. iç “iç, maneviyat”
îşî	T.T. ılık “ılık, ılıman”
kanaş	T.T. keneş “danışma, tavsiye, meclis”
	Kaz.T. keneş “danışma, tavsiye”
	Tat.T. kineş “danışma”
kîmîl	T.T. gönül “gönül”

	Kaz.T. könül “gönül”
salhu	Tat.T. sağış “hüzün” Kaz.T. sağış “özlem, hüzün”
sıltav	Kaz.T. sıltav “sebeup, neden” Tat.T. sıltav “sebeup, neden”
sıpay	Kaz.T. sıpay “alçak gönüllülük”
sum	T.T. saygı “saygı”
şuhış	T.T. sakış “düşünce, fikir” Kaz.T. saqış “düşünce, fikir”
tın	T.T. tin “ruh, bellek” Kaz.T. tın “nefes, bellek, hafıza”
ulıp	T.T. alp “alp, yiğit, kahraman”
usı	E.T. asığ “fayda, kâr, kazanç” T.T. assı “yarar, fayda, kazanç”
yıla	Baş.T. yola “gelenek” Tat.T. yola “gelenek”
yınış	T.T. yanlış “yanlış, hata” Tat.T. yalgış “yanlış, hata, kusur”
şılıh	T.T. yazık “günah, hata” Kaz.T. yazık “günah, hata”

Diğer Ortak Adlar

Bu grupta, herhangi bir kategoriye ayıramadığımız genelde günlük hayatta sık kullanılan kelimeleri verdik.

ant	T.T. ant “ant, yemin”
çeçek	T.T. çiçek “çiçek” Tat.T. çeçek “çiçek”
çir	Kaz.T. çir “sivilce, hastalık”
çul	T.T. taş “taş” Kaz.T. taş “taş, kaya”
han	T.T. “han, kağan”
hına	T.T. konuk “konuk, misafir”
hıvel	T.T. güneş “güneş” Tat.T. koyaş “güneş”

hıyır	T.T. kum “kum”
hum	Alt.T. kom “dalga”
im	T.T. em “em, ilaç, deva, merhem”
ıyhı	T.T. uyku “uyku”
ış	T.T. iş “iş, vazife”
kaş	Kaz.T. keş “akşam” Tat.T. kiç “akşam”
kıl	T.T. kül “kül, toz”
kılte	Baş.T. költe “demet” Tat.T. kelte “demet”
kıper	T.T. köprü “köprü”
kipik	T.T. kabuk “kabuk, soyuntu”
kıpık	T.T. köpük “köpük”
kivı	Kaz.T. küy “ses, seda, melodi”
kun	T.T. gün “gün” Kaz. T. kün “gün”
mul	T.T. mal “mal, zenginlik” Az.T. mal “mal, varlık, zenginlik”
pıke	Tat.T. bike “dilber, zengin kadın”
pılıt	T.T. bulut “bulut”
pılı	T.T. bilgi “bilgi”
sas/sası	T.T. ses “ses, seda, ün”
sayra	T.T. seyrek “seyrek, az, nadir”
sımah	T.T. sav “söz, haber, atasözü” E.T. sab/sav “söz, sözcük”
sıvı	T.T. sav “söz, haber, atasözü” E.T. sab/sav “söz, haber, şiir”
şar	T.T. çeri “asker, ordu”
şil	T.T. yel “yel, rüzgâr”
şiltır	T.T. yıldız “yıldız”
şirle	T.T. gece “gece”
şırşı	T.T. sası “koku” Kaz.T. sası “koku”

şul	T.T. yol “yol”
şul	T.T. yıl “yıl, yaş, sene”
şumır	T.T. yağmur “yağmur”
şur	T.T. yaz “yaz, yaz mevsimi”
taphır	Kaz.T. tapkır “dönem, bölge”
tar	T.T. ter “ter”
turhan/tarhan	T.T. tarkan “tarkan, komutan, vezir”
tıman	T.T. duman “duman”
tinış	T.T. deniz “deniz” Kaz.T. teniz “deniz”
tıpra	T.T. toprak “toprak” Kaz.T. toprık “toprak”
tu	T.T. dağ “dağ” Kır. T. too “dağ” Alt.T. tuu “dağ”
tupan	T.T. taban “taban”
turı	T.T. tanrı “tanrı, ilah”
tuy	T.T. toy “toy, düğün” Kaz.T. toy “düğün, eğlence” Tat.T. tuy “toy, düğün”
tım	Kaz.T. tümgäk “çalı”
tırı	Kaz.T. tör “nakış”
tıs	T.T. tıs “renk” (ağz.) Kaz.T. tıs “renk” Tat.T. tös “renk”
utım	T.T. adım “adım”
uyıh	T.T. ay “ay, hilal”
vut	T.T. od “od, ateş, alev”
vırın	T.T. yer “yer, mekân” Kaz.T. orın “yer” Tat.T. urın “yer”
vırman	T.T. orman “orman”
vıyı	T.T. oyun “oyun”
vut	T.T. odun “odun”

vış	T.T. uç “uç, son”
yal	T.T. il “il, memleket”
yat	T.T. ad “ad, isim” Kaz.T. at “ad, isim”
yih	T.T. uruk “soy, sülale” Alt. T. uk “soy” Kır.T. uruk “soy”
yir	T.T. iz “iz, belirti”
yiva	T.T. yuva “yuva, ocak” Tat.T. oya “yuva”
yiviş	T.T. ağaç “ağaç, fidan”
yumah	Kaz.T. jumak “masal” Kır.T. comok “masal” Tat.T. cumak “bilmece”
yun	T.T. kan “kan” Kaz.T. kan “kan”
yuri	T.T. yır “yır, türkü” Kaz.T. jır “türkü, şarkı, şiir, destan”

Ortak Fiiller

Fiiller, hareket bildiren kelimelerdir. *“Fiiller, karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekan kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları bildirirler”* (Korkmaz, 2017a: 487). İş ve eylem bildiren kelimeler Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Çuvaş Türkçesinde de basit, türemiş ve birleşik fiil şeklinde dirler. Fiiller genelde başka dillerden alıntılanamadığı için verdiğimiz örneklerin tamamı öz Türkçe kelimelerdir. Aşağıda Çuvaş Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında ortak olduğunu tespit ettiğimiz fiilleri sıralıyoruz:

an-	T.T. in- “in-”
avır-	T.T. eğir- “eğir-, döndür-”
avlan-	T.T. evlen- “evlen-”
hur-	T.T. koy- “koy-”
irih-	T.T. ürk- “ürk-, kork-”
iş-	T.T. yüz- “yüz-”
işle-	T.T. işle- çalış- “çalış-” Tat.T. işle- “çalış-”

kakır-	T.T. geğir- “geğir-”
kala-	T.T. söyle- “söyle-, de-”
kas-	T.T. kes- “kes-, boğazla-”
kil-	T.T. gel- “gel-” Kaz.T. kel- “gel-”
kul-	T.T. gül- “gül-” Kaz.T. kül- “gül-”
kur-	T.T. gör- “gör-” Kaz.T. kör- “gör-”
lar-	T.T. otur- “otur-”
par-	T.T. ver- “ver-” Kaz.T. ber- “ver-”
payla-	T.T. payla- “payla-”
pır-	T.T. var- “var-” Kaz.T. bar- “var-”
pıh-	T.T. bak- “bak-”
piş-	T.T. piş- “piş-”
pıl-	T.T. bil- “bil-”
pıt-	T.T. bit- “bit-”
pıv-	T.T. boğ- “boğ-”
pul-	T.T. ol- “ol-” Kaz.T. bol- “ol-”
pus-	T.T. bas- “bas-”
puşat-	T.T. boşalt- “boşalt-”
sar-	T.T. ser- “ser-, yay-”
sıh-	T.T. sok- “sok-, oy-, del-”
sır-	T.T. sür- “sür-”
sis-	T.T. sez- “sez- hisset-”
sut-	T.T. sat- “sat-”
süt-	T.T. sök- “sök-, çöz-”
sün-	T.T. sön- “sön-, din-”
şap-	T.T. çarp- “çarp-, vur-”
şıpış-	T.T. yapış- “yapış-, yanaş-”
şır-	T.T. yaz- “yaz-”

şirt-	T.T. ısır- “ısır-, dişle-”
şi-	T.T. ye- “ye-”
şil-	T.T. sil- “sil-, temizle-”
şit-	T.T. yut- “yut-”
şu-	T.T. yıka- “yıka-” Kaz.T. juv- “yıka-”
şula-	T.T. yala- “yala-”
şun-	T.T. yan- “yan-”
şüre-	T.T. yürü- “yürü-”
tap-	T.T. tep- “tep-, it-, vur-”
te-	T.T. de- “de-” Kaz.T. te- “de-”
tir-	T.T. dur- “dur-” Kaz.T. tur- “dur-”
tuy-	T.T. duy- “duy-, işit-”
ulta-	T.T. aldat- “aldat-”
uş-	T.T. aç- “aç-” Kaz.T. aş- “aç-”
uşil-	T.T. açıl- “açıl-”
üs-	Kaz.T. ös- “büyü-”
üsir-	T.T. öksür- “öksür-, tıksır-”
vil-	T.T. öl- “öl-”
viler-	T.T. öldür- “öldür-”
viren-	T.T. öğren- “öğren-” Kaz.T. üyren- “öğren-”
vış-	T.T. uç- “uç-”
yeşer-	T.T. yeşer- “yeşer-”
yuh-	T.T. ak- “ak-”

Sonuç

Türk Dilinin iki ana grubundan (“lir” / “şaz”), “lir” grubuna girmekte olan Çuvaş Türkçesi, Hun Türkçesinin batı kolundan yani eski Bulgar Türkçesinden doğmuştur ve bünyesinde pek çok arkaik özellikler barındırmaktadır. Türkçenin ana

gruptan ayrılan ilk lehçesi olması hasebiyle Çuvaş Türkçesi bugün Türkiye Türkçesinin en uzak lehçesi kabul edilmektedir ve Türkiye Türkçesiyle arasında anlaşılabilirlik oranının %0'a yakın olduğu iddia edilmektedir. Buna rağmen Çuvaş Türkçesi, içinde barındırdığı söz varlığı, ses, şekil ve sözdizimi özellikleri ile pek çok açıdan hem Türkiye Türkçesiyle hem de diğer Türk lehçeleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Buna dayanak olarak çalışmamızda Çuvaş Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki ortak kelimeleri inceledik. Makalenin sınırları Türkiye Türkçesi ile Çuvaş Türkçesi arasındaki kelime ortaklığını tespit etmeye yönelik olmasına rağmen yer yer diğer Türk lehçelerinden örnekler de sunularak söz konusu ortaklığın tüm Türk lehçelerine şümul olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tespit ettiğimiz kelimeler esasında daha önce değişik çalışmalarda başka bilim insanları tarafından da çoğu kez ortaya konulmuştur. Ancak biz kendi taramalarımızla yeniden derli toplu ve daha anlaşılır bir ortak kelime listesi sunmaya çalıştık. Burada verdiğimiz kelimeler daha çok Türkçenin temel söz varlığına ait kelimelerdir ve elbette iki lehçe arasındaki ortak kelimelerin tamamını ortaya çıkarmış değildir. Yapılacak daha kapsamlı araştırmalarla özellikle Anadolu ağızları, tarihî lehçeler ve diğer yaşayan lehçeler için içine katılarak burada tespit edilen kelimelerin belki onlarca katına daha ulaşılacaktır. Ancak ortak kelimeler tespit edilirken Çuvaş Türkçesinin Türk dilinin (*lir) kolundan geldiği unutulmamalı ve şu seslik ölçütlere (z ~ r); (ş ~ l); (ş ~ s); (d ~ r); (y ~ s); (ç ~ s); (t ~ ç); (ø- ~ y-); (ø- ~ v-) her zaman dikkat edilmelidir. Kanaatimizce Çuvaş Türkçesi, bu seslik ölçütlerle Türk dili ve diğer Altay, Fin-Ugor dilleri arasında bağlantı bir ara dil haline gelmektedir ve “Ural-Altay Dil Ailesi” tezine de ışık tutmaktadır.

Tespit edilen ortak kelimelerin sayısal dökümü:

Ortak Şahıs Zamirleri	10
Ortak Sayı Adları	20
Ortak Akrabalık Adları	20
Ortak Organ Adları	33
Ortak Giysi (Kıyafet) Adları	6
Ortak Yiyecek ve İçecek Adları	18
Ortak Araç-Gereç Adları	21
Ortak Hayvan Adları	20
Ortak Sıfatlar ve Renkler	24
Ortak Soyut Adlar	18
Diğer Ortak Adlar	67
Ortak Fiiller	58
Toplam Kelime Sayısı	315

Kısaltmalar ve İşaretler:

Alt.T.	Altay Türkçesi
Az.T.	Azerbaycan Türkçesi
Baş.T.	Başkurt Türkçesi
E.T.	Eski Türkçe
Ç.M.	Çağdaş Moğolca
Ç.T.	Çuvaş Türkçesi
Çuv.T.	Çuvaş Türkçesi
Kaz.T.	Kazak Türkçesi
Kır.T.	Kırgız Türkçesi
K.M.	Klasik Moğolca
Öz.T.	Özbek Türkçesi
Tat.T.	Tatar Türkçesi
T.T.	Türkiye Türkçesi
Uyg.T.	Uygur Türkçesi
ağz.	Halk Ağzında
İ ĭ	(a-ı arası ses)
İ ĩ	(e-i arası ses)
Ş ş	(ç-ş arası ses)

Kaynakça

- Akar, Ali (2013). *Türk Dili Tarihi*. Ankara: Ötüken Yayınları.
- Banguoğlu, Tahsin (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayram, Bülent (2007). *Çuvaş Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlük*. Konya: Tablet Yayınları.
- Bozkurt, Fuat (2012). *Türklerin Dili*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Çağbayır, Yaşar. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*. 5 Cilt. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Doerfer, Gerhard (1981). "The Conditions for Proving the Genetic Relationship of Languages". *The Bulletin of the International Institute for Linguistic Sciences Kyoto Sangyo University*. Vol. 2, No: 4/September. Kyoto: Kyoto Sangyo University Publication.

- Doerfer, Gerhard (1983). "Temel Sözcükler ve Altay Dilleri Sorunu". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, S.: [1983] 1980-1981, C.: 28-29, s.1-16.
- Durmuş, Oğuzhan (2009). *Çuvaşçanın Şekil Bilgisi*. (Doktora Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Levent Doğan). Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2015). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican vd. (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, 2 Cilt*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eren, Hasan (1999). "Rotasizm ve Lambdasizm mi, Yoksa Zetasizm ve Sigmatizm mi?". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. Sayı: 42, 1999/I-II, s. 79-88. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, Muharrem (2013). *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınevi.
- Ersoy, Feyzi (2008). *Türk-Moğol Dil İlişkisi ve Çuvaşça*. (Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı.
- Ersoy, Feyzi (2010). *Çuvaş Türkçesi Grameri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Fedotov, Mihail (1996). *Etimologičeskiy Slovar Çuvaşskogo Yazıka* (Çuvaşça Etimolojik Sözlük). Çeboksarı: Çuvaşskiy Gosudarstvenniy Institut Gumanitar-mih Nauk.
- Ganiyev, Fuat (1998). *Türkçe-Tatarca Sözlük*. Kazan-Moskova: İnsan Yayınevi.
- Gemalmaz, Efrasiyap (1982). *Standart Türkiye Türkçesi (STT)'nin Formanlarının Enformatif Değerleri ve Bu Değerlerin İhtiyaç Halinde Bu Dilin Gelişimine Muhtemel Etkileri*. Erzurum.
- Gemalmaz, Efrasiyap (1999). "Türkiye Türkçesinde Ses Olayları". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 13, s. 1-27.
- Kıran, Albina (2019). *Çuvaş Türkçesinde İsim ve İsim Çekimi (Çuvaş Türkçesi-Türkiye Türkçesi Karşılaştırmalı)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Süleyman Efendioğlu). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı.
- Korkmaz, Zeynep (2017a). *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Korkmaz, Zeynep (2017b). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kudryavtseva, Elena (2002). *Çuvaşça ve Türkiye Türkçesindeki Ortak Kelimeler ve Yapılar*. (Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pavlov, İ. P (1965). *Halhi Çıvaş Literatura Çilhi*. (Çağdaş Çuvaş Edebiyatının Dili). Şupaşkar: Çıvaş ASSR Kineke İzdatelstvi.
- Skvortsov, M. (1985). *Çıvaşla-Vırışla Slovar* (Çuvaşça Rusça Sözlük). Moskova: Russkiy Yazık.
- Tekin, Talat (1995). *Türk Dillerinde Birinci Uzun Ünlüler*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tekin, Talat; Ölmez, Mehmet (2014). *Türk Dilleri -Giriş-*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Temir, Ahmet. (1992). “Ural Altay Dilleri Teorisi”, *Türk Dünyası El Kitabı*, Cilt: 2, Ankara: TKAE Yayınları.
- Toktar, Soner (2017). *Türkçe Sözlük’te Kıyafet Adları* (Yüksek Lisans Tezi). Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkçe Sözlük*. (2011). Ankara: TDK Yayınları, 11. Baskı.
- Yıldız, Hüseyin (2012).“Türkiye Türkçesi Ağızlarında Zetasizm/Rotasizm Meselesinin İzleri”. *Gazi Üniversitesi Türkiyat Dergisi*. Sayı: 10/Bahar, s.263-323. Ankara.
- Yılmaz, Ceylan Emine (1997). *Çuvaşça Çok Zamanlı Ses Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Yılmazkaya, Elçin (2016). *Türk Dilbiliminde Çuvaşçanın Yeri*. (Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Emine Yılmaz). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı.

Taranan Kaynaklar

- Artemyev, Aleksandr (2012). *Salampi (Salampi)*. Şupaşkar: Çıvaş Kineke İzdatelstvi.
- İşentey, Nikolay (2013). *Tasatu Sassi (Temizleme Sesi)*. Şupaşkar: Çıvaş Kineke İzdatelstvi.
- Kabakov, Gennadiy (2004). *Şançık Pıtmen (Umut Tükenmemiş)*. Şupaşkar: Çıvaş Kineke İzdatelstvi.

Kazanov, Arkadiy (2016). *Şiňi Tussem (Yeni Dostlar)*. Şupaşkar: Çıvaş Kineke İzdatelstvi.

Pavlov, Sergey (2015). *Sulınçik (Sapma)*. Şupaşkar: Çıvaş Kineke İzdatelstvi.

Taravat, Valentina (2016). *Ayakri Sası (Uzaktaki Ses)*. Şupaşkar: Çıvaş Kineke İzdatelstvi.

Yuhma, Mişsi (2003). *Kuprat Patşa (Padişah Kubrat)*. Şupaşkar. Çıvaş Kineke İzdatelstvi.

<https://chuvash.org/lib/haylav/2.html>.